

УДК 37.015.31.012-053.4/6:572.025 (477) (045)

СТУПІНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Яковенко В.В., аспірант,
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

У статті розглянуто ступінь дослідження трудового виховання дітей дошкільного віку та рівень відображення цього питання у наукових дослідженнях. З'ясовано рух інноваційних напрямів трудового виховання дітей дошкільного віку. Виявлено питання для подальшого дослідження цієї проблеми.

Ключові слова: дитина, дошкільне виховання, трудове виховання, праця, система трудового виховання, дошкільні освітні установи.

В статье рассмотрены степень исследования трудового воспитания детей дошкольного возраста и уровень отражения этого вопроса в научных исследованиях. Выяснено движение инновационных направлений трудового воспитания детей дошкольного возраста. Выявлены вопросы для дальнейшего исследования данной проблемы.

Ключевые слова: ребенок, дошкольное воспитание, трудовое воспитание, труд, система трудового воспитания, дошкольные образовательные учреждения.

Yakovenko V.V. THE DEGREE OF LABOUR CHILDREN EDUCATION RESEARCH IN UKRAINE

The article deals with the degree of research of preschoolers' labor education and the level of this issue reflection in scientific research. The movement of innovative directions of preschoolers' labor education is studied out. The question for further study of this problem is revealed.

Labor education is an important component of children's education. Scientists note, that labor as an activity is irreplaceable for the development of a child. The issue of organization the labor education of the younger generation in general and children of preschool age in particular is relevant for the present stage of society development. Thus, in the domestic science the attention of researchers attracts the problem of the formation of ideas about the adults' professions in senior preschoolers (M. Mashovets, V. Vlasenko, L. Pysotska, L. Artemova, N. Kudikina, N. Shkolna); the education of a preschool child in labor (Z. Borisova, G. Belenka, L. Pisotska, V. Semizorova); the socialization of a child of preschool age (L. Kaluska, Z. Halo); the educational value of children's work in prechool and family (Z. Borisova, T. Vvedenska, Z. Boltarovich, V. Pavlenschik, T. Ponimanska, L. Terekhova, L. Shwayka); the labor education of a child with mental retardation in special educational institutions (V. Bondar, I. Bech, B. Pinsky, S. Maksymenko, S. Mirsky, K. Turchinsky, O. Khokhlina, O. Chebotareva, etc.); the formation of the child's personality through the organization of labor activity (V. Morzhakova); the labor training of the young generation (A. Vichrusch, M. Karelin, V. Kukharsky, D. Smetanin, M. Yaroshenko). The current state and the history of the preschool education development in Ukraine are studied by L. Artemova, A. Bogush, N. Havrysh, I. Dychkivska, K. Kruty, T. Pantiuk, N. Lysenko, K. Shcherbakova and others.

The purpose of the article is to analyze the degree of the preschoolers' labor education research and the level of reflection of this issue in scientific research; to analyze the theory and practice of children's labor education in the second half of the XX century.

Key words: child, preschool education, labor education, labor, system of labor education, preschool educational institutions.

Постановка проблеми. Трудове виховання – важливий компонент виховання дітей. Науковці зазначають, що праця як вид діяльності незамінна для розвитку дитини. Питання організації трудового виховання молодого покоління загалом та дітей дошкільного віку зокрема є актуальним для сучасного етапу розвитку суспільства. Так, у вітчизняній науці увагу дослідників привертають проблеми формування у старших дошкільників уявлень про професії дорослих (М. Машовець, В. Власенко, Л. Пісоцька, Л. Артемова, Н. Кудикіна, Н. Школьна); виховання дошкільника у праці (З. Борисова, Г. Беленька, Л. Пісоцька, В. Семизорова); соціалізації дитини дошкільного

віку (Л. Калуська, З. Хало); виховного значення праці дітей у дитячому садку і сім'ї (З. Борисова, Т. Введенська, З. Болтарович, В. Павленчик, Т. Поніманська, Л. Терехова, Л. Швайка); трудового виховання дитини з розумовою відсталістю у спеціальних закладах освіти (В. Бондар, І. Бех, Б. Пінський, С. Максименко, С. Мирський, К. Турчинська, О. Хохліна, О. Чеботарьова та ін.); формування особистості дитини через організацію трудової діяльності (В. Моржакова); трудової підготовки молодого покоління (А. Вихрущ, М. Карелін, В. Кухарський, Д. Сметанін, М. Ярошенко). Сучасний стан та історію розвитку дошкільного виховання в Україні вивчають Л. Артемова, А. Бо-

гуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, К. Крутій, Т. Пантук, Н. Лисенко, К. Щербаківа та ін.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати ступінь дослідження трудового виховання дітей дошкільного віку та рівень відображення цього питання у наукових дослідженнях. Здійснити аналіз теорії трудового виховання дітей у другій половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Один з основних напрямів у дослідженні проблеми, що вивчається, представлений дисертаційними дослідженнями науковців. У них розглядаються проблеми трудового виховання дітей на різних етапах розвитку Української держави; визначається зміст підготовки вихователів до організації трудового виховання дошкільнят.

Варто відзначити цінність дисертаційних праць, у яких в історичній ретроспективі проаналізовано особливості виховання працелюбності дітей на заняттях з ручної праці, зміст системи трудового виховання молоді в педагогічній спадщині А. Макаренка та В. Сухомлинського.

Так, у дисертаційній праці Т. Єськової «Виховання працелюбності дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці (1917–1941 рр.)» (2010 р.) [6] виявлено передумови становлення і розвитку дошкільного виховання в Україні в період 1917–1941 рр.; з'ясовано внесок педагогів досліджуваного періоду в розробку проблеми виховання працелюбності у дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці; узагальнено досвід та обґрунтовано основні етапи розвитку проблеми, яка вивчається, в досліджуваній період; окреслено напрями творчого використання педагогічно цінного історичного досвіду виховання працелюбності дошкільників на заняттях з ручної праці в сучасних дошкільних закладах України.

У кандидатській дисертації М. Мельничук «Виховання дітей дошкільного віку в трудовій діяльності на матеріалі дошкільних закладів України кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ століття» (1995 р.) проаналізовано вплив прогресивних педагогічних ідей і народних традицій виховання в праці на розвиток дошкільної справи в Україні; визначено суспільно-педагогічні умови створення і діяльності дошкільних закладів в Україні на різних етапах їх розвитку й проаналізовано виховання дітей у них у процесі трудової діяльності; розкрито гуманістичні погляди С. Русової на виховання працею дітей дошкільного віку; представлено динаміку розвитку завдань, змісту, форм і методів виховання [10].

У дослідженні Н. Носовець «Гуманістична спрямованість системи трудового

виховання молоді в педагогічній спадщині А.С. Макаренка» (2004 р.) [11] здійснено цілісний аналіз змісту, форм, методів трудового виховання молоді в педагогічній спадщині А. Макаренка; виявлено основні принципи системи трудового виховання А. Макаренка та сформульовано її провідні гуманістичні ідеї; визначено критерії ефективності гуманізації сучасного процесу трудового виховання учнів з урахуванням педагогічних ідей і досвіду А. Макаренка; окреслено напрями творчого використання основних педагогічних положень організації системи трудового виховання А. Макаренка для професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання.

Під час аналізу та вивчення науково-педагогічної літератури із зазначеної проблеми було встановлено, що питання трудового навчання та виховання особистості вивчались в історичній ретроспективі і такими науковцями, як: О. Габелко, І. Сташевська, Н. Тарапака, Н. Туренко, З. Хало, М. Чернявська.

Цінною для дослідження є дисертаційна робота О. Габелко «Взаємозв'язок розумового, морального та трудового виховання у педагогічній спадщині Джона Локка (1632–1704 рр.)» (2010 р.) [4], у якій автором ґрунтовно проаналізовані теоретико-педагогічні основи взаємозв'язку розумового, морального та трудового виховання у педагогічній спадщині Джона Локка; розкрито зміст та шляхи реалізації взаємозв'язку морального, розумового, трудового виховання як компонентів всебічно розвиненої особистості у педагогічній спадщині англійського філософа; окреслено перспективи використання теоретичних надбань видатного філософа в умовах розбудови української національної освіти.

У дослідженні Н. Туренко проаналізовано внесок вітчизняних педагогів другої половини ХІХ – початку ХХ століття у розробку теоретичних засад дошкільного виховання; обґрунтовано етапи внеску громадських організацій, приватних осіб та асоціацій у розвиток дошкільного виховання в досліджуваній період та охарактеризовано їх особливості; узагальнено досвід діяльності громадських організацій, приватних осіб та асоціацій Слобідської України щодо їх внеску в розвиток дошкільного виховання в регіоні у період, що вивчається; систематизовано його провідні напрями та форми; визначено напрями творчого використання педагогічно цінного досвіду виховання дітей дошкільного віку з огляду на вирішення сучасних проблем реформування дошкільної освіти [16].

Під час наукового пошуку встановлено, що в дисертаційному дослідженні

М. Чернявської визначено внесок провідних учених і педагогів другої половини ХХ століття в розробку наукових засад вирішення зазначеної проблеми (обґрунтування цілей, принципів, визначення напрямів, побудови змісту естетичного виховання, форм і методів його реалізації); обґрунтовано етапи становлення, розвитку, модернізації системи естетичного виховання дітей у дошкільних закладах освіти (орієнтація на гуманістичні засади, формування творчої особистості, залучення дітей до національних і духовних цінностей); окреслено перспективи використання в сучасних дошкільних закладах освіти педагогічно цінного досвіду естетичного виховання дітей дошкільного віку досліджуваного періоду [17].

Свою чергою З. Хало дослідила особливості функціонування дошкільних закладів у Німеччині та визначила місце інтелектуального складника в змісті освіти; з'ясувала внесок видатних вітчизняних і зарубіжних учених у розвиток ідеї розумового виховання дитини-дошкільника; охарактеризувала принципи, методи, форми і засоби інтелектуального розвитку дитини-дошкільника у системі німецького дошкільця; обґрунтувала положення про інтелектуальний розвиток дитини-дошкільника як важливий складник процесу становлення і соціалізації особистості та його зв'язок з іншими напрямками розвитку й виховання дитини; окреслила перспективи творчого використання досвіду дошкільних закладів Німеччини в системі інтелектуального розвитку дитини-дошкільника в Україні [17].

У своєму дослідженні Н. Тарапака з'ясувала стан теорії і практики емоційно-естетичного розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в творчій спадщині В. Сухомлинського, окреслила можливості використання його ідей і досвіду з цієї проблеми для розвитку сучасної теорії і практики; узагальнила досвід педагогічних навчальних закладів щодо впровадження ідей видатного вченого з цієї проблеми у навчально-виховний процес дошкільних закладів та початкової школи; розробила методичні рекомендації щодо впровадження педагогічної спадщини В. Сухомлинського в процес емоційно-естетичного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [15].

Питання естетичного та морального виховання дошкільників були досліджені в працях Л. Вергазової й О. Донченко.

Так, у дисертаційному дослідженні Л. Вергазової «Словесна творчість дошкільників як засіб морального виховання у вітчизняній теорії і практиці (кінець ХІХ – ХХ ст.» (2010 р.) [3] проаналізовано еволю-

цію філософсько-педагогічних поглядів на роль словесної творчості у морально-духовному розвитку особистості; обґрунтовано етапи та підходи до розв'язання завдань морального виховання дошкільників засобами дитячої словесної творчості у вітчизняній теорії і практиці досліджуваного періоду; узагальнено досвід вітчизняних педагогів кінця ХІХ – ХХ століття щодо організації словесної творчості дошкільників як засобу морального виховання; визначено можливості використання педагогічно цінного досвіду організації словесної творчості дошкільників у сучасних умовах.

У дисертаційному дослідженні О. Донченко [5] з'ясовано витoki проблеми естетичного виховання дітей; проаналізовано теоретичні ідеї естетичного виховання дітей дошкільного віку у спадщині вітчизняних освітян кінця ХІХ – початку ХХ століття; узагальнено досвід організації естетичного виховання дошкільників в Україні в період, який вивчається; охарактеризовано основні форми і методи естетичного виховання дошкільників у різних типах дитячих навчально-виховних закладів кінця ХІХ – початку ХХ століття; окреслено перспективи використання педагогічно цінного досвіду естетичного виховання дітей дошкільного віку в сучасних дошкільних закладах.

Певне значення для проведення дослідження мають праці, які присвячені питанням організації трудового навчання й виховання школярів у ХІХ – ХХ століттях. Серед робіт історико-педагогічного характеру варто назвати докторську дисертацію Н. Калініченко та кандидатські дисертації М. Бутиріна, С. Дем'янчука, М. Кареліна, Г. Ковальчук, С. Мазуренко, М. Пшеничного.

Зокрема, Н. Калініченко в докторському дослідженні науково обґрунтувала етапи й охарактеризувала передумови й особливості трудової підготовки дітей сільської школи в центральному регіоні України; розкрила зміст і організаційні форми трудової підготовки учнів загальноосвітньої сільської школи у другій половині ХХ століття; проаналізувала теоретичні й практичні аспекти авторських систем трудової підготовки сільських школярів (В. Сухомлинський, І. Ткаченко, О. Захаренко) у контексті ціннісних вимірів формування особистості; охарактеризувала результати дослідно-експериментальної роботи з трудової підготовки учнів сільської школи, проведеної у 70–90-і роки ХХ століття [7]. Також у роботі визначено перспективні теоретичні аспекти розвитку трудової підготовки учнів сільської школи.

Певне значення для проведення дослідження мають кандидатські дисертації

Т. Куліш («Проблема дошкільного виховання в творчій спадщині Наталії Лубенець (1877–1943)», 2006 р.) та О. Пшеврицької («Психолого-педагогічні засади організації суспільного дошкільного виховання в працях С.Ф. Русової», 2002 р.).

Дотичними до проблеми дослідження є і дисертації Є. Антипіна, С. Васильєвої, Т. Головань, О. Максимчук, Т. Слободянюк, Р. Сойчук, які присвячені змісту, формам та методам підготовки вчителів і дошкільних працівників до організації трудового виховання дітей, питанням розвитку суспільного дошкільного виховання, особливостям організації трудового виховання в педагогічній спадщині відомих педагогів та питанням реформування змісту трудового навчання школярів у провідних країнах світу.

О. Максимчук у кандидатському дослідженні «Система трудового виховання в педагогічній спадщині І.Г. Ткаченка» (2002 р.) уперше проаналізував педагогічні погляди І. Ткаченка на суть і роль суспільно корисної праці у формуванні всебічно розвиненої особистості; на основі вивчення широкого кола архівних матеріалів розкрив його внесок у практичне розв'язання цієї проблеми; визначив місце творчої спадщини І. Ткаченка в історії педагогічної думки України [9].

Дисертація Т. Слободянюк присвячена питанням становлення та розвитку професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні наприкінці XIX – на початку XX століття. Автором дослідження переконливо обґрунтовано зміст та характер підготовки спеціалістів дошкільного виховання у контексті наявного у зазначений період зарубіжного та вітчизняного педагогічного досвіду; всебічно розкрито педагогічну підготовку вихователів як інваріант середньої жіночої освіти; представлено персоніфікований зміст теоретико-методичного пошуку професійної підготовки спеціалістів для дошкільної галузі у контексті його інтеграції із зарубіжними педагогічними ідеями; окреслено можливості використання педагогічних ідей у галузі підготовки дошкільних працівників для вирішення сучасних проблем реформування дошкільної освіти в Україні [13].

С. Васильєва у кандидатському дослідженні «Тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні (друга половина XIX – початок XXI століття)» (2017 р.) [2] обґрунтувала сутність і структуру феномена «система дошкільних навчальних закладів різних типів»; охарактеризувала періоди та етапи розвитку зазначеної системи у другій половині XIX – на початку XXI століття; виявила

передумови процесу розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів; окреслила тенденції подальшого розвитку зазначеної проблеми, а саме: а) тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні у досліджуваній період; б) тенденції, що окреслюють стратегії подальшого розвитку сучасної системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні.

Є. Антипін науково обґрунтував періодизацію розвитку ідей наступності трудового виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у працях вітчизняних педагогів кінця XIX – 30-х рр. XX століття; визначив внесок провідних педагогів у розвиток ідей наступності трудового виховання дітей в період, який вивчається; окреслив особливості впровадження ідей наступності трудового виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у досліджуваний період [1].

Висновки із проведеного дослідження. Таким чином, у працях науковців, що зазначені вище, досліджені лише окремі аспекти проблеми трудового виховання дітей дошкільного віку в сім'ї та дошкільних освітніх установах України. За великої кількості наукових праць та друкованих матеріалів не досить уваги приділено таким компонентам трудового виховання, як самообслуговування, господарсько-побутова, праця в природі, художня праця. Це посилює необхідність проведення цілісного історико-педагогічного дослідження теорії та практики трудового виховання дітей дошкільного віку в другій половині XX століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антипін Є.Б. Ідеї наступності трудового виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у вітчизняній педагогічній думці (кінець XIX – 30-ті роки XX ст.): дис... канд. пед. наук. Київ, 2017. 245 с.
2. Васильєва С.А. Тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні (друга половина XIX – початок XXI століття): дис... канд. пед. наук. Миколаїв, 2017. 232 с.
3. Вергазова Л.Г. Словесна творчість дошкільників як засіб морального виховання у вітчизняній теорії і практиці (кінець XIX – XX ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 20 с.
4. Габелко О. Взаємозв'язок розумового, морального та трудового виховання у педагогічній спадщині Джона Локка (1632–1704 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2010. 20 с.
5. Донченко О.В. Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (кінець XIX – початок XX ст.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2005. 21 с.

6. Єськова Т. Виховання працелюбності дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці (1917–1941 рр.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганськ, ЛНПУ імені Тараса Шевченка, 2010. 20 с.
7. Калініченко Н.А. Трудова підготовка учнів сільської школи у центральному регіоні України (друга половина ХХ ст.): автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2008. 38 с.
8. Куліш Т.І. Проблема дошкільного виховання в творчій спадщині Наталії Лубенець (1877–1943): автореферат дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2006. 20 с.
9. Максимчук О.В. Система трудового виховання в педагогічній спадщині І.Г. Ткаченка: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Криворіз. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2002. 23 с.
10. Мельничук М.І. Виховання дітей дошкільного віку в трудовій діяльності на матеріалі дошкільних закладів України кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ століття: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1995. 25 с.
11. Носовець Н.М. Гуманістична спрямованість системи трудового виховання молоді в педагогічній спадщині А.С. Макаренка: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2004. 21 с.
12. Пшеврицька О.В. Психолого-педагогічні засади організації суспільного дошкільного виховання в працях С.Ф. Русової: автореф. дис... канд. пед. наук. Інститут педагогіки АПН України, Київ, 2002. 23 с.
13. Слободянюк Т.Б. Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2000. 20 с.
14. Тарапака Н.В. Проблема емоційно-естетичного розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у творчій спадщині В.О. Сухомлинського: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Криворіз. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2001. 18 с.
15. Туренко Н.М. Внесок громадських організацій, приватних осіб та асоціацій у розвиток дошкільного виховання на Слобожанщині (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2010. 20 с.
16. Чернявська М.В. Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах освіти України (друга половина ХХ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2011. 20 с.
17. Хало З. П. Інтелектуальний розвиток дитини у системі дошкільного виховання Німеччини: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. Дрогобич, 2009. 20 с.